

Rehabilitering av vilda djur i Sverige 2022

Carita Johansson

Denna sammanställning har gjorts med
stöd av Petra Lundbergs stiftelse.

Carita Johansson, juni 2023
Etolog och viltrehabiliterare
info@etologen.se
www.etologen.se
www.facebook.com/etologen.se
Omslagsfoto: Robbi Hoy/Pixabay

Innehåll

Kapitel 1: Sammanställningen

Inledning	4
Syfte	4
Material och metoder	4
Geografisk fördelning	4
Deltagande anläggningar	5
Vilka djur får rehabiliteras?	5
Hur godkänns en anläggning?	6
Om anläggningarna	6
Lagar och regler som gäller vilda djur	6
Rödlistade djur och åtgärdsprogram	7

Kapitel 2: Djuren

Mottagna djur	8
Rehabiliteringsorsaker	9
Rehabiliteringstid	12
Kön	12
Vikt på igelkottar	13
Märkning	13

Kapitel 3: Diskussion

Hur kan statistik bidra till att hjälpa djuren?.....	14
Förbättrade livsmiljöer	14
Tillgänglighet och rådgivning	14
Anonym verksamhet	15
Kompetenskrav för rehabiliterare	15
Allmänhetens kunskap	15
Djurens skick när de kommer till anläggningarna	16
Ändrade lagar	16
Tillstånd för fler arter	17
Utveckling av viltrehabilitering i Sverige	17
Stöd till anläggningar	17
Sanctuaries/fristäder	18
Framtida forskning	18

Bilagor

Bilaga 1: Lagar och regler som gäller vilda djur	19
Bilaga 2: Formulär	21

Kapitel 1: Sammanställningen

Inledning

Sammanställningen har riktat sig till de 44 godkända viltrehabiliteringsanläggningar som fanns i Sverige år 2022. Samtliga anläggningar drivs ideellt. Djuren rehabiliteras på grund av sjukdomar och skador eller för att de saknar föräldrar. Flera tusen individer av olika arter rehabiliteras varje år.

Den redovisade statistiken över djuren visar de medverkande rehabiliteringsanläggningarna som helhet. Den här sammanställningen är den första som har publicerats för viltrehabilitering i Sverige.

Syfte

Syftet med sammanställningen är att:

- Offentliggöra statistik som gör det möjligt att dra slutsatser som i sin tur kan hjälpa till att förbättra villkoren för vilda djur.
- Synliggöra det enorma ideella arbete som utförs för att rehabilitera vilda djur.
- Fungera som ett underlag för forskning.

Material och metoder

Under första halvan av 2023 har varje enskild anläggning kontaktats via telefon och mejl med information om att sammanställningen skulle göras. Varje anläggning har haft möjlighet att bidra med sin statistik. Ett formulär skickades till anläggningarna, se bilaga 2.

Därefter har statistiken sammanställts och redovisas i denna sammanställning med utgångspunkt från vissa frågeställningar, se kapitel 2.

Geografisk fördelning

Kartan (Google Maps) visar den geografiska fördelningen av Sveriges 44 godkända viltrehabiliteringsanläggningar år 2022. Antalet godkända anläggningar i länen varierar från ingen till som mest elva.

Deltagande anläggningar

9 anläggningar (20 procent) har bidragit med sin statistik till sammanställningen. Anledningar till att resten av anläggningarna inte har bidragit med sin statistik är:

Antal	Anledning till att anläggningen inte har bidragit med sin statistik
8	Styrelsen i KfV Riks (föreningen Katastrofhjälp Fåglar & Vilt) har avrått från att lämna information.
7	Har inte gått att få tag i.
5	Hade ingen verksamhet 2022.
5	Har sagt att de ska göra det men inte gjort det trots påminnelser.
3	Vill inte lämna ut information.
3	Har inte tid/möjlighet.
1	Har städat bort dokumentationen.
1	För inte journal.
1	Inget svar.

Vilka djur får rehabiliteras?

Varje länsstyrelse ansvarar för det egna länets tillstånd för rehabiliteringsanläggningar. Sveriges 44 godkända rehabiliteringsanläggningar hade år 2022 tillstånd för att rehabilitera:

Antal anläggningar	Tillstånd
11	Fåglar
10	Fåglar, harar, ekorrar, igelkottar
5	Igelkottar
4	Igelkottar, ekorrar, fåglar
4	?
1	Statens vilt, fåglar, igelkottar
1	Fåglar, statens vilt
1	Fåglar, igelkottar
1	Igelkottar, ekorrar, harar
1	Fåglar, harar, igelkottar, ekorrar, sälar
1	Älg, igelkottar, rådjur, gråsäl, uttrar, rovfåglar, ugglor, övriga fåglar, lodjur, grävlingar
1	Harar, igelkottar, ekorrar, tornseglare, ugglor, duvor, hackspettar, kråkfåglar, mindre fåglar, fladdermöss
1	Fladdermöss, ekorrar, igelkottar, tornseglare
1	Igelkottar, fjällrävar, uttrar, fåglar
1	Igelkottar, ekorrar

Olika anläggningar har olika tillstånd beroende på anläggningens utformning. Vanligast förekommande arter är fåglar, harar, ekorrar och igelkottar. Mindre ofta förekommande arter är uttrar, tornseglare, fladdermöss, älgar, rådjur, sälar, grävlingar och ”statens vilt” (se nedan). Det går att söka tillfälligt specialtillstånd för andra arter.

Hur godkänns en rehabiliteringsanläggning?

Ansökan om att ha en godkänd viltrehabilitering görs hos Naturvårdsverket. Beslutet tas därefter av Naturvårdsverket samt länsstyrelsen i det län verksamheten ska bedrivas. Anläggningen besiktigas av veterinär innan den får tas i bruk. Journal ska föras för varje enskilt djur.

Om anläggningarna

Många rehabiliterare driver rehabiliteringsanläggningen ensamma medan andra anläggningar har hjälp av flera personer som ofta arbetar i skift. Till varje anläggning ska en veterinär vara anknuten. Finansieringen sker ur egen kassa och i vissa fall med gåvor från allmänheten.

Lagar och regler som gäller vilda djur

Det finns inga specifika djurskyddsregler för vilda djur. Men det finns paragrafer i andra lagar och förordningar som berör de vilda djuren, se bilaga 1.

Dessa paragrafer förtjänar att särskilt lyftas ut och nämnas:

1. ”Statens vilt” (tidigare Kronans villebråd) som listas i Jaktförordningen 33 § och 36 § är vissa däggdjur och fåglar som enligt Jaktlagen, Jaktförordningen och Naturvårdsverkets föreskrifter anses ha ett särskilt högt naturvärde eller är i riskzonen för illegal jakt och därför kräver särskilda skyddsregler. Arter som ingår i statens vilt är rovfåglar, rovdjur (björn, varg, fjällräv, järv, lo, utter), ugglor, hackspettar, storkar och en mängd andra fågelarter. Om djur av dessa arter omhändertas, påträffas döda eller dödas ska det så snart som möjligt anmälas till polisen.
2. I föreskriften ”Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om vilthägn och inhägnader för handelsträdgårdar m.m. för att förebygga skador av hare” (NFS 2002:20) finns denna lydelse i 2 §: ”Med vilthägn avses i denna författning ett markområde som med hjälp av stängsel eller på annat sätt avgränsats i syfte att innesänga vilt under mer än 48 timmar. Med vilthägn avses inte anläggning för offentlig förevisning av djur.” Någon lag som handlar om att man inte får hålla vilda djur i mer än 48 timmar finns alltså inte, utan man har ur denna paragraf dragit resonemanget att det inte behövs tillstånd från länsstyrelsen för hållande kortare tid än 48 timmar. Det är dock inte prövat rättsligt.
3. Enligt Naturvårdsverkets två följande föreskrifter ska djur som inte kan rehabiliteras eller som inte kan återges friheten efter rehabilitering avlivas.

I Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt och statens vilt, NFS 2002:18 står det: ”Levande fåglar som tillhör statens vilt och som skall vårdas och rehabiliteras skall överlämnas till närmaste godkända inrättning för detta, enligt förteckning förord av Naturvårdsverket. I fråga om levande däggdjur tillhörande statens vilt och fåglar tillhörande statens vilt som inte kan frisläppas efter vård och rehabilitering, beslutar Naturvårdsverket i det enskilda fallet.”

I Naturvårdsverkets föreskrifter om vilt som tillfaller staten, NFS 2019:5 står det:
”14 § Om levande vilt som tillfallit staten med stöd av 33 § första stycket jakt-förordningen (1987:905) (Gäller björn, varg, järv, lo, myskoxe, fjällräv, utter, valar, fiskgjuse, bivråk, tornuggla, hökuggla, berguv, fjälluggla, lappuggla, slaguggla, rördrom, lunnefågel, salskrake, svarthalsad dopping, skärfläcka, gråspett, vitryggig hackspett, mellanspett, kungsfiskare, blåkråka, härfågel, sommargylling, fjällgås, skräntärna, svarttärna, storkar, örnar, glador, falkar och kärrhökar.) inte omedelbart kan återges friheten ska Polismyndigheten se till att viltet antingen avlivas eller lämnas in till anläggning med tillstånd att vårda och rehabilitera den aktuella arten. Om vilt avlivas enligt första stycket ska 7–9 och 11–13 §§ i dessa föreskrifter tillämpas efter avlivningen.

15 § Om en tillståndshavare för en anläggning som avses i 14 § bedömer att vilt som har tagits emot inte kommer att kunna återges friheten efter vård och rehabilitering, ska viltet avlivas. Om vilt avlivas enligt första stycket ska 7–9 och 11–13 §§ i dessa föreskrifter tillämpas efter avlivningen.”

Vilka djur får omhändertas?

Anläggningarna får bara rehabilitera arter som de har tillstånd för. Statens vilt (se sidan 6) ägs av staten via Naturvårdsverket och det fanns år 2022 enbart två godkända rehabiliteringsanläggningar som hade tillstånd för att rehabilitera dessa djur. Polis kontaktas vid varje enskilt fall. För övriga större djur gäller att markägaren eller jakträttsinnehavaren äger djuret. Djurägaren ska då uppsökas för att ge tillstånd till eventuell rehabilitering. Det förutsätter att anläggning med rehabiliteringstillstånd för djurarten finns tillgänglig.

Rödlistade djur och åtgärdsprogram

Den svenska rödlistan (artfakta.se) som tas fram av Statens Lantbruksuniversitet (SLU) är enligt dem ”en bedömning och sammanställning över enskilda arters risk att dö ut i Sverige och ger en överblick över arternas tillstånd”. I rödlistan definieras idag bland andra 112 arter fåglar och 23 arter däggdjur som ”Akut hotade”, ”Starkt hotade”, ”Sårbara” eller ”Nära hotade”.

Naturvårdsverket har en serie åtgärdsprogram för bevarande av hotade arter. I serien ingår tre åtgärdsprogram för däggdjur – fjällräv [starkt hotad], utter och barbastell – samt tio åtgärdsprogram för fåglar – kornsparv [starkt hotad], fjällgås [akut hotad], fältpiplärka [starkt hotad], ortolansparv [akut hotad], skräntärna, sydlig kärrsnäppa [akut hotad], vitryggig hackspett [akut hotad], ängshök [starkt hotad] och hotade vadare på strandängar.

Kapitel 2: Djuren

Mottagna djur

Antal	Art
141	igelkottar *
10	ekorrar
7	harar *
2	kaniner
154	fiskmåsar *
55	ringduvor
42	gråtrutar *
38	vitkindade gäss
28	stadsduvor
24	knölsvanar
21	gräsänder
21	ugglor *
20	hökar *
20	vråkar
20	tornseglare *
15	kajor
12	ormvråkar
11	skratmåsar *
9	morkullor
9	skator
7	gravänder *
6	råkor
6	kattugglor
5	kråkor *
4	sparvhökar
4	havstrutar *
4	koltrastar
3	havsörnar *
2	fasaner

Antal	Art
2	grågäss
2	hornugglor *
2	hussvalor *
2	kanadagäss
2	strandkator *
2	tamduvor
2	tornfalkar
1	bivråk
1	duvhök *
1	gråhäger
1	gök
1	hackspett *
1	havssula
1	kungsfågel
1	ljungpipare
1	lärkfalk
1	pilfink
1	pilgrimsfalk *
1	pärluggla
1	rörhöna
1	silltrut
1	smådopping *
1	smålom *
1	sothöna
1	svartvit flugsnappare *
1	talgoxe
1	turkduva
1	törnskata
1	utter *

* Dessa arter finns med i SLU:s rödlista, se sidan 7. Ibland har det inte framgått exakt vilken art som omhändertagits. Skogsharen är rödlistad exempelvis men inte fältharen. Bland ugglorna är fjälluggla, lappuggla, tornuggla, slaguggla, hornuggla och tornuggla rödlistade. Av trutarna är östersjötrut rödlistad. Bland hökarna är ängshöken och duvhöken rödlistade. Och bland hackspettarna är vitryggig hackspett och tretåig hackspett rödlistade.

Totalt mottogs 737 djur på de 9 viltrehabiliteringsanläggningarna år 2022. Av dem var 578 individer (78 procent) fåglar och 161 individer (22 procent) däggdjur. Bland däggdjuren dominerade igelkottar och bland fåglarna dominerade fiskmåsar.

Antal mottagna djur per anläggning:
Mellan 4 och 494.

Genomsnitt antal djur per anläggning: 82 individer. För Sveriges totalt 44 anläggningar skulle det bli 3603 djur.

Antal släppta efter rehabilitering:
268 (36 procent)

Antal avlivade/döda: 458 (62 procent), se "Djurens skick..." sidan 16.

Ej angiven utgång: 11

Orsaker till inlämning

DÄGGDJUR

Igelkottar

Underviktig, vätskebrist, fysiska skador, 1 st
Fallskada, chock, hjärnskada, 1 st
Svag, omfattande angrepp av ringorm, 1 st
Påkörd, synlig fraktur, omfattande skador, 1 st
Uthackat öga, punkterad lunga, höftskada, 1 st
Nerkyld, undernär, externa parasiter, 1 st
Fågelattack, nos och öga borthackat, apatisk, 1 st
Stort fästingangrepp, sårskada vänster ben, vit fjällig, uttorkad, 1 st
Mager, trasigt öra, hudförändringar, svag, 1 st
Blodigt sår, svullen bakdel samt bakben, kan inte gå, 1 st
Påkörd, blöder ur näsan, skrapad näsa, 1 st
Uttorkad, fästingangrepp, ute dagtid, 1 st
Omfattande skärskador och frakturer, 1 st
Påkörd, gravid hona, fick 10 valpar, 5 överlevde, 11 st
Valpar, matade enligt schema, extra värme, tillsyn, 10 st
Svåra skador, avsaknad av vävnad, 1 st
Lunginflammation, försvagad, 1 st
Fraktur ben, svullen buk, andningssvårigheter, blod från öron, 1 st
Upphittad dagtid, matt och uttorkad, 1 st
Stor del av ansiktet saknas, andningsproblem, 1 st
Skärskador ansiktet, infektion, 1 st
Kindskada, svullet vänsteröga, infektion, varbildning, 1 st
Tillsyn, matning o träning, 9 st.
Delar av hakans hud bortskalad, inga tandskador, 1 st
Febrig och matt, sår i kinden, 1 st
Upphittade svaga utan mamma, 5 st.
Blöt, mager, kall, 1 st
Hittade ute dagtid, ingen mamma, 5 st.
Små och magra, förvirrade, själva, 7 st.
Påkörd, brutna revben, punkterad lunga, sår, 1 st
Svag, apatisk, andningsproblem, 1 st
Avled kort efter inlämning, 1 st
Skada i ansiktet, delar av ansiktet borta samt ögat, 1 st
Lunginflammation, skakig, feber, parasiter, 1 st
Mamman borta, förvirrade valpar, svaga, 5 st.
Full med fluglarver, nästan död, kall, 1 st
Apatisk, livlös, full med fluglarver, 1 st
Ingen mamma, irrade omkring ensam, 3 st.
Ensam, svaga, ingen mamma på 2 dgr, 6 st.
Svag, tog ej emot föda, apatisk, fick andningsproblem, 1 st
Liten, försvagad, självdög, 1 st
Stort köttår, benskad, 1 st
Blöder vid huvudet, bukskada, synlig tarm, 1 st
Mager, liten, äter inte. kan inte bajsa, apatisk, avled strax efter inlämning, 1 st

Utsliten penis, svårt skadad, 1 st
Uttorkad, mager, 1 st
Skadat öga, varigt, parasiter, andningsproblem, 1 st
Uthackade ögon, uttorkad, andningsproblem, 1 st
Påkörd, synlig fraktur, blod ur öronen, 1 st
Undernär, varigt sår under höger öga, 1 st
Inre skador, andningsproblem, blod i öron och nos, 1 st
Utan anmärkning, 2 st
Undertemp, svält, 1 st
Sår hals, 1 st
3 brott, 1 st
Vinglig, 1 st
Vinglig, 1 st
Blodig höger öra vid ankomst. Hämtar sig snabbt, 1 st
Multipla skador, 1 st
Fraktur, 1 st
Troligen huvudtrauma, 1 st
Kan ej röra vänster ben, 1 st
Fastnat i staket 1 st
Fastnat i garage, 1 st
Nerkyld, liten, kvar över vintern, 1 st
Fallit ner i källartrapp, 5 st
Fluglarver, 1 st
Liten, 3 st
Nersmetad av ngt gult, 4 st
Hittad kladdig i jordsäck, 2 st
Inga/små ögon, 2 st
Övergiven, 1 st
Skadat ben, 1 st
Ögonen uthackade, 1 st
Död vid ankomst, 2 st

Ekorrar

Hundbiten, 1 st
Liten, 4 st
Liten, sår på magen, 1 st
Tagen av katt, 1 st
Inga ögon, svaga, 2 st

Harar

Neonatal, perforerande skada på vänster öga, 1 st
Skadad tass, blod ur näsan, 1 st
Liten, 4 st
Ej angiven orsak, 1 st

Kaniner

Liten, svag, 1 st
Myksomatos, 1 st

FÅGLAR

Havsörnar

Blyförgiftning, 1 st
Blyförgiftad? Körd till annan rehanläggning, 1 st
Påkörd av tåg, allvarligt skadad, 1 st

Ormvråkar

Bruten vinge, 1 st
Ej angiven orsak, 11 st

Bivråk

Trafikskadad, benförlamad, 1 st

Vråk

Mycket krock med bil, vingskador, inga förgiftningar, 20 st

Kattuggla

Multipla fragment xx dislokerad radius, 1 st
Avsvimmad, svullna ögon, mager, 1 st
Ej angiven orsak, 2 st
Uttorkad, 1 st
Mobbad av skator, 1 st

Hornuggla

Nervskada, 1 st
Taggtråd, 1 st

Pärluggla

Fönsterkrock, 1 st

Ugglan

Mycket krock med bil, vingskador. Inga förgiftningar. 20 st

Hök

Mycket krock med bil, vingskador, inga förgiftningar, 20 st

Sparvhökar

Fönsterkrock, 4 st
Duvhök, 1 st
Synfel efter fönsterkrock, 1 st

Tornfalkar

Vingskada, 2 st

Lärkfalk

Vingskada, 1 st

Pilgrimsfalk

Fågelinfluensa, 1 st

Kajor

Öppen vingfraktur, 1 st
Ej angiven orsak, 14 st

Kråka

Ej angiven orsak, 5 st

Råka

Ej angiven orsak, 6 st

Tamduva

Ej angiven orsak, 2 st

Stadsduva

Ej angiven orsak, 29 st

Ringduvor

Mest fönster och gulknopp, 56 st

Turkduva

Fönsterkrock, 1 st

Smålom

Nödlandad, 1 st

Smådopping

Nödlandad, 1 st

Havssula

Fågelinfluensa, 1 st

Gråhäger

Fågelinfluensa, 1 st

Knölsvan

Vilsekommen i stadsmiljö, 24 st

Rörhöna

Ej angiven orsak, 1 st

Sothöna

Ej angiven orsak, 1 st

Ljungpipare

Ledningspåflygning, 1 st

Morkulla

Vilse i stadsmiljö, 1 st
Ej angiven orsak, 8 st

Strandskata

Taggtråd, 1 st
Instängd, 1 st

Skrattmås

Hänger med höger vinge, 1 st
Ej angiven orsak, 10 st

Fiskmås

Öppen humerusfraktur, 1 st
Blöder ur munnen, 1 st
Mest trafikskador, 151 st

Gråtrut

Mest trafikskador, 43 st

Silltrut

Bruten vinge, 1 st

Havstrut

Ej angiven orsak, 4 st

Grågås

Ej angiven orsak, 2 st

Kanadagås

Trolig fågelinfluensa, 2 st

Vitkindad gås

Trolig fågelinfluensa, 37 st
Ej angiven orsak, 1 st

Gravänder

Ungar, 7 st

Gräsänder

Bland annat ungar, 21 st.

Hackspett

Avmagrad, svält, 1 st

Tornseglare

Undertemp, svält, 1 st
Bendisklokering, 1 st
Ramlat ur boet, 1st
Sned, hänger upp och ner, diarré, 1 st
Nödlandning eller nedfallna ungar, 16 st

Pilfink

Instängd, utsläppt, 1 st

Hussvala

Ej angiven orsak, 2 st

Kungsfågel

Nerkyld, 1 st

Svartvit flugsnappare

Fönsterkrock, 1 st

Fasan

Ej angiven orsak, 2 st

Gök

Fönsterkrock, 1 st

Skata

Ej angiven orsak, 9 st

Törnskata

Fönsterkrock, 1 st

Talgoxe

Fönsterkrock, 1 st

Koltrast

Ej angiven orsak, 4 st

De vanligaste orsakerna till att djuren lämnades för rehabilitering – för samtliga arter – är trafikskador (201), fågelinfluensa (39) och fönsterkrockar (25).

När det gäller fåglar är dominerande orsaker trafikskador, fönsterkrockar, vilsekomna i stadsmiljö, nedfallna ungar, ungar utan föräldrar, taggtråd, gulknopp och fågelinfluensa.

För 56 procent av fåglarna (327 individer) fanns det människorelaterade orsaker såsom fönsterkrockar, trafikskador och taggtråd. För däggjurens del stod människorelaterade orsaker för cirka 40 procent.

Omkring 70 fåglar (12 procent) hade sjukdomar, främst gulknopp och influensa.

113 fåglar (20 procent) saknar angiven orsak till rehabilitering. Dessa domineras av duvor och kråkfåglar.

För igelkottarna kan konstateras att:

51 st ungar (36 procent) påträffades utan mamma

10-13 individer (7-9 procent) troligen var påkörda

6-8 st (4-6 procent) hade skärskador och saknad vävnad i ansikte

3 st (2 procent) hade fluglarver

För fiskmåsar anges trafikskador som främsta orsak till att rehabiliterare kontaktas.

54–61 procent av det totala antalet omhändertagna djur var rödlistade. (Osäkerheten beror på att det ibland inte har framgått exakt vilken art det rör sig om).

Citat från rehabiliterare:

”Ta bort taggtråd och nät, många fåglar fastnar i gamla nät/fotbollsnät. Det är oftast ugglor som fastnar i taggtråd. Fall av influensa ses oftast hos sjöfåglar.”

Rehabiliteringstid

Antal rehabiliteringsdagar för de 50 djur där inlämnings- och utsläppsdag har angetts:

Hare , 45 dgr

Ekorre, 8-22 dgr

Igelkott, 1-104 dgr

Tornseglare, 14 dgr

Kattuggla, 13-62 dgr

Kön

Av de 85 djur där kön har angetts fanns 44 hanar och 41 honor.

De var fördelade enligt följande:

38 igelkottar, hanar

37 igelkottar, honor

5 ekorrar, hanar

3 ekorrar, honor

1 hornuggla, hona

1 hare, hane

Vikt på igelkottar

Vikten på igelkottar när de lämnades in var mellan 8 och 1103 g.

Märkning

Ett enda djur, en havsörn, hade en märkning.

Foto: Sergio Cerrato – Italia/Pixabay

Foto: Congerdesign/Pixabay

Foto: Alexa/Pixabay

Diskussion

Hur kan statistik bidra till att hjälpa djuren?

Statistik kan klargöra vilka problem som finns och omfattningen av dem. Med kunskapen kan samhället vidta olika åtgärder för att ge vilda djur bättre förutsättningar.

Förbättrade livsmiljöer

En del skador hos vilda djur (cirka 56 procent hos fåglarna och cirka 40 procent hos däggdjuren) orsakas av människor, exempelvis trafikskador, taggtråd och fönsterkrokar. De två senare går att förebygga genom att taggtråd tas bort och genom att fönster maskeras med ljusa dekaler, ljusa lodräta linjer eller täcks med gardiner/spröjs.

För igelkottarnas del är trafiken ett stort problem. I den här sammanställningen omhändertogs 10-13 individer (7-9 procent) som troligen var påkörda. När mammorna körs ihjäl blir ungarna moderlösa och dör av svält om de inte tas om hand. Man kan anta att viltolyckor är något som redan diskuteras i myndigheter och att man försöker hitta tillfredsställande sätt att undvika att de sker. Viltolyckor kostar både liv och pengar.

Ett annat problem för igelkottarna är skärskador och avsaknad av vävnad i ansiktet (4-6 procent). En trolig orsak är trimmers och gräsklippningsrobotar. Nyare gräsklippningsrobotar har bättre avkänningsmekanismer. Trimmers/röjsågar bör användas först efter att man kontrollerat att inget djur gömmer sig i gräset. Det är nödvändigt att även röjsågar och trimmers utrustas med avkänningsmekanismer.

De två havsörnar som lämnades in var blyförgiftade. Eftersom de är överst i näringskedjan drabbas de hårdast av gifter och föroreningar. Bly kommer oftast ifrån ammunition som toppredatorer bland annat får i sig genom att äta djur som skjutits. Även hos björnar har höga halter av bly konstaterats.

Under denna rubrik bör också nämnas att vilda djur behöver tillräckligt stora och lämpliga livsmiljöer/habitat för att överleva. På så vis kan vi också undvika att de tvingas närma sig mänskliga miljöer. De senaste 50 åren har 69 procent av alla vilda djur försvunnit, och de vilda djuren är enbart 4 procent av den totala biomassan däggdjur, resten är människor och tamdjur (WWF:s Living Planet Report 2022). När den biologiska mångfalden utarmas blir konsekvensen ekosystemkollaps som hotar allt levande.

Tillgänglighet och rådgivning

När någon finner ett skadat/sjukt/föräldralöst vilt djur ska enligt lag polis kontaktas. De i sin tur hänvisar till markägare eller idella viltrehabiliteringsanläggningar. Många gånger är det långt till rehabiliterare och det är i vissa fall svårt att komma i kontakt med dem per telefon. Detta drabbar både de som hör av sig för att få hjälp och de vilda djuren som behöver snabb rehabilitering. Större tillgänglighet och ett enklare förfarande vore en stor förbättring.

Flera av anläggningarna uppger att de lägger ner mycket tid på rådgivning.

Citat från rehabiliterare 1:

”Största insatsen är att råda folk som ringer och har frågor av allehanda slag.”

Citat från rehabiliterare 2:

”Jag får dagligen 10–20 mejl med frågor och lika många telefonsamtal under högsäsongen från hela Sverige. Det krävs mycket erfarenhet för att kunna svara på många av dessa frågor.”

Kanske vore det en god service – för anläggningarna, för de som söker hjälp och för polisen – att ha ett centralt expertrådgivningsteam som kan tillhandahålla professionell information och rådgivning, och som även kan slussa vidare till lämplig rehabiliteringsanläggning? Att kunna svara på allmänhetens frågor när det gäller skadade, sjuka eller moderlösa vilda djur kan rädda många liv.

Anonym verksamhet

Med tanke på att vi idag i Sverige har 23 rödlistade däggdjursarter och 112 rödlistade fågelarter borde rehabilitering av vilda djur få en mer framstående plats på agendan för landets viltförvaltning. Som det är nu sker verksamheten relativt anonymt och utan stöd från staten. Få i samhället känner till att viltrehabiliteringsanläggningar finns. Flertalet rehabiliterare har inte tid över till att informera allmänheten utan måste fokusera på att ta hand om djuren.

Det finns dock undantag. Enstaka anläggningar arbetar hårt för att höja status och kunskap i ämnet genom att lägga ut information på Facebook och hemsida, ha kontakt med journalister samt svara på många mejl och telefonsamtal dagligen.

Ett par anläggningar anger att de känner sig ensamma i uppgiften och några har slutat föra journal ”eftersom det aldrig har efterfrågats”.

Kompetenskrav för rehabiliterare

Det ställs en rad krav för att få en rehabiliteringsanläggning godkänd, men det saknas anpassade utbildnings- eller kompetenskrav för de personer som ska arbeta på anläggningen. De flesta befintliga viltrehabiliterare i Sverige idag har emellertid stor kompetens för att, under ledning av veterinär, ta hand om och vårda vilda djur, men det är rimligt att det även finns tydliga kompetenskrav från myndigheter. Kanske kunde det göras i samband med godkännandet av en anläggning. Det skulle höja både de vilda djurens och viltrehabiliterarnas status samtidigt som det säkerställer att djuren på anläggningarna får bästa tänkbara vård.

Allmänhetens kunskap

Mer information och utbildning till allmänheten behövs. Större kunskap om vilda djurs beteenden skulle leda till högre överlevnadsgrad hos de vilda djuren. Man skulle då exempelvis undvika att ungar flyttas i onödan och de som behöver rehabiliteras skulle få snabbare och

bättre initial vård. Rutinerna kring hur man ska göra när man behöver hjälp med ett skadat/sjukt/föräldralöst vilt djur är generellt inte förankrade hos gemene man. Kunskapen om när ett djur bör och inte bör tas om hand är låg.

Markägare som står som ägare av de vilda djuren bör se till att livsmiljöerna är dugliga för de individer som bor där. Det innebär bland annat att man inte kalhugger sina marker samt att man håller rent från mänskligt skräp, taggtråd, avfall och gifter. Hur nedskräpning och gifter påverkar de vilda djuren är också något som allmänheten överlag bör få tydligare information om.

Det förekommer att vilda djur lämnas in på djursjukhus och kliniker. Därför vore det önskvärt om djurhälsopersonalen där också hade utbildning om vilda djur och viltrehabilitering. Det skulle leda till högre överlevnadsgrad av de vilda djur som lämnas in.

Veterinär ska vara knuten till varje viltrehabiliteringsanläggning. Det är få veterinärer i landet som är utbildade på vilda djur och det är svårt att få tillgång till en sådan. Kostnaden för att anlita veterinär måste rehabiliterarna själva stå för.

Djurens skick när de kommer till anläggningarna

Vilda djur döljer skador och sjukdomar. Det gör att de inte upplevs tydligt förrän det är långt gånget. Först när det är uppenbart att ett djur är skadat/sjukt kontaktar allmänheten viltrehabiliterare, och när djuret låter sig fångas är det ofta i väldigt dåligt skick. Det innebär att djuret ibland hinner dö innan det kommer till en rehabiliteringsanläggning, eller att det är i för sent skede i sjukdomen/skadan för att individen ska kunna räddas. Det påverkar avlivningsstatistiken.

Ändrade lagar

De svenska lagar som rör vilda djur finns samlade i bilaga 1. Det framgår av bilagan att vilda djur inte har några egna lagar utan att de främst inryms och underordnas landets jaktlagar där vilda djur i första hand ses som en mänsklig resurs.

Tillgängligheten och tydligheten är inte god eftersom reglerna/lagarna är fragmenterade på flera olika ställen. Vilda djur borde ha egna lagar med liknande uppbyggnad som de som finns för tamdjur, dvs att djurens rättigheter är klart uttalade och reglerna lättillgängliga och så samlade som möjligt. Eventuellt kan de till viss del inrymmas i de lagar som gäller för tamdjur. Vidare bör reglerna kring hanteringen av vilda djur förtydligas (transporter, biosäkerhet, behörighet, skyldigheter, foder och utfodring osv.) så att det inte lämnas öppet för fri tolkning.

Synen på ickemänskliga djur, och särskilt vilda djur, behöver uppdateras med tanke på att vi är inne i den sjätte massutrotningen. Människan har genom jakt utrotat många arter och skapat obalans i ekosystemen. Därför bör reglerna/lagarna för vilda djur inte underordnas jakt. Förut har jakt bedrivits för matförsörjning men numera är det främst en hobby där vilda djur dödas för nöjes skull. Även rödlistade djur tillåts jagas. Det är inte försvarbart i denna tid då vilda djur nu är enbart fyra procent av den totala biomassan däggdjur (och resten är människor och tamdjur) (WWF: Living Planet report 2018).

Vi vet sedan decennier tillbaka att ickemänskliga djur, liksom vi, har tankar, känslor, minnen, önskningar och lever i ett sammanhang. Det innebär att deras liv har ett mycket högre värde än att enbart reduceras till en resurs för våra ändamål, eller måltavlor för nöjes skull. De vilda djuren har rätt att existera för sin egen skull, på egna villkor och i sina livsmiljöer. Biologisk mångfald är en förutsättning för att upprätthålla balansen i ekosystemen. Hela planetens välmående, inklusive människans, är beroende av det.

Tillstånd för fler arter

De flesta anläggningarna har tillstånd för att rehabilitera fåglar, harar, ekorrar och igelkottar. För de enskilda individernas skull och ur bevarandesynpunkt vore det önskvärt att tillstånd ges för rehabilitering av fler arter, och det är särskilt angeläget för de arter som är rödlistade där man vill undvika onödig avlivning. Vid framtagning av åtgärdsprogram för hotade arter bör viltrehabiliterare också involveras eftersom drygt hälften av alla djur som kommer till rehabilitering är rödlistade.

Utveckling av viltrehabilitering i Sverige

I flera andra länder, exempelvis England, har man kommit mycket längre i utvecklingen inom viltrehabilitering. Där förekommer lagar, regler och omvårdningsmetoder som förhoppningsvis kan inspirera Sverige att sträva framåt. Mycket mer kan göras för de vilda djuren, än vad som görs idag. Genom uppdaterad kunskap kan man behandla och rädda fler vilda djur, så att de kan återbördas till naturen. Ett (statligt?) viltsjukhus med central professionell expertis för praktisk djursjukvård, utbildning och forskning skulle vara en viktig tillgång för rehabilitering och bevarandeprogram, och ett av flera möjliga sätt att utveckla verksamheten i Sverige.

Det behövs fler viltrehabiliteringsanläggningar i Sverige. De få viltrehabiliterare som finns är överbelastade och arbetar oavlönade dygnet runt. Det förekommer att enstaka personer tar hand om ett 50-100-tal individer per år, vid sidan av ett betalt arbete någon annanstans. Det är inte en rimlig eller hållbar belastning. Få människor nuförtiden arbetar ideellt med en så ansvarsfull och tidskrävande uppgift. Det här arbetet behöver få den status det förtjänar tillsammans med ett erkännande från myndigheter och samhälle.

Stöd till anläggningar

Det är hela samhällets ansvar att ta hand om djur och natur. Eftersom människan orsakar många av de skador som drabbar de vilda djuren – omkring 48 procent i den här sammanställningen – bör skattemedel avsättas för att förebygga eller åtgärda dessa skador. Det bör inte enbart ligga på enskilda individers idella engagemang. Att driva en rehabiliteringsanläggning är kostsamt och för att få gåvor från allmänheten krävs tid över för att informera, något som rehabiliterarna oftast inte har. För att grunda nya och stödja befintliga viltrehabiliteringsanläggningar behövs det statliga medel.

Citat från rehabiliterare 2:

”Om jag inte hade haft ett betalt arbete så hade jag inte haft råd med alla mediciner och förbrukningsmaterial till viltrehabiliteringen.”

Sanctuaries/fristäder

I flera länder finns så kallade ”sanctuaries” för vilda djur som på grund av olika handikapp inte kan släppas ut i naturen efter rehabilitering. Där kan de leva ut sina liv, i för dem anpassade miljöer. Enligt Naturvårdsverkets föreskrifter (se sidan 6–7) ska vilda djur som inte kan återges friheten efter rehabilitering avlivas. Bakgrunden till denna ståndpunkt är att man anser att döden är bättre än ett liv i fångenskap, något som kan och bör diskuteras, särskilt som vi idag exempelvis tillåter att helt friska vilda djur hålls i djurparker och i vilthägn för nöjesjakt. Livet är mer värdefullt än döden och önskan om att leva är stark hos de flesta individer. Ett liv i fångenskap, där miljön är väl anpassad och individen inte visar tecken på vantrivsel, kan vara mer värdefullt än att inte leva alls. Ett avgörande måste då förstås tas i varje enskilt fall.

Framtida forskning

Det finns många fler funderingar som uppkommer och slutsatser som kan dras med utgångspunkt ifrån denna sammanställning. De lämnas fritt till läsaren att forska vidare i. All statistik för anläggningarna år 2022 är inte redovisad här. Vid specifika frågeställningar kan författaren kontaktas.

Med tanke på att många arter redan idag är rödlistade så är det troligt att vi inom en snar framtid kommer att behöva veta vilka problem de vilda djuren ställs inför, så att vi på bästa sätt kan bevara arterna. Med hjälp av statistik kan problem synliggöras och åtgärdas. Om det framöver årligen görs en sammanställning över rehabiliterade djur i Sverige så kan man från år till år följa tendenser och hindra problem i tid.

En sammanställning över rehabiliterade svenska vilda djur har inte tidigare publicerats i Sverige. Förhoppningsvis kan nästa sammanställning innefatta många fler anläggningar och på så vis ge en mer fullständig och rättvisande bild av situationen. Det ligger i rehabiliterarnas intresse att bidra till denna statistik, både för att minska belastningen för sin egen del och för att hjälpa djuren genom att informationen kommer allmänheten till del. Men det ligger även i allmänhetens och hela planetens intresse eftersom vi inte har råd att förlora fler vilda djur.

Bilaga 1: Lagar och regler som gäller vilda djur

Enligt djurvälståndsenheten på Jordbruksverket så finns inga specifika djurskyddsregler för vilda djur, men här och där i olika lagar finns regler som berör vilda djur.

Djurskyddslag (2018:1192)

Brottsbalken 16 kap 13 §, om djurplågeri

Djurskyddsförordning (2019:66)

Innehåller EU-bestämmelser om bland annat rävar.

Jaktförordningen (1987:905) 33§, 36§, 41 § och 42 §

Om statens vilt samt att vilt får hållas i ett vilthägn eller liknande anläggning endast efter tillstånd av länsstyrelsen.

Jaktlagen (1987:259)

Bland annat om utfodring och lidande.

Naturvårdsverkets föreskrifter om vilt som tillfaller staten (NFS 2019:5):

14 § Om levande vilt som tillfallit staten med stöd av 33 § första stycket jaktförordningen (1987:905) (Gäller björn, varg, järv, lo, myskoxe, fjällräv, utter, valar, fiskgjuse, bivråk, tornuggla, höguggla, berguv, fjälluggla, lappuggla, slaguggla, rördrom, lunnefågel, salskrake, svarthalsad dopping, skärfläcka, gråspett, vitryggig hackspett, mellanspett, kungsfiskare, blåkråka, härfågel, sommargylling, fjällgås, skrântärna, svarttärna, storkar, örnar, glador, falkar och kärrhökar.) inte omedelbart kan återges friheten ska Polismyndigheten se till att viltet antingen avlivas eller lämnas in till anläggning med tillstånd att vårda och rehabilitera den aktuella arten. Om vilt avlivas enligt första stycket ska 7–9 och 11–13 §§ i dessa föreskrifter tillämpas efter avlivningen.

15 § Om en tillståndshavare för en anläggning som avses i 14 § bedömer att vilt som har tagits emot inte kommer att kunna återges friheten efter vård och rehabilitering, ska viltet avlivas. Om vilt avlivas enligt första stycket ska 7–9 och 11–13 §§ i dessa föreskrifter tillämpas efter avlivningen.

Artskyddsförordning (2007:845) 23 §:

Det är förbjudet att förvara eller transportera

1. levande fåglar och fågelägg med embryo av arter som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium
2. levande djur och växter av de arter som i bilaga 1 till denna förordning har markerats med N eller n.

28 § Förbudet i 23 § gäller inte

1. djur och fågelägg, om det visas att exemplaret har tagits från naturen i enlighet med bestämmelser i jaktlagen (1987:259),
2. växter och djur utom fåglar, om det visas att varken växten eller djuret eller dess föräldrageneration har levt vilt,
3. växter och djur, om det visas att exemplaret har tagits från naturen på ett lagligt sätt före den 1 januari 1999,
4. vid transitering i enlighet med rådets förordning (EG) nr 338/97,
5. tillfällig förvaring i samband med omhändertagande för vård och behandling på grund av sjukdom eller skada, eller
6. fasan, raphöhna och gräsand.

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18): "Levande fåglar som tillhör statens vilt och som skall vårdas och rehabiliteras skall överlämnas till närmaste godkända inrättning för detta, enligt

förteckning förd av Naturvårdsverket. I fråga om levande däggdjur tillhörande statens vilt och fåglar tillhörande statens vilt som inte kan frisläppas efter vård och rehabilitering, beslutar Naturvårdsverket i det enskilda fallet."

Naturvårdsverkets föreskrifter om vilt som tillfaller staten (NFS 2019:5) 14§ och 15§. Om att djur som inte kan rehabiliteras eller återges friheten efter rehabilitering ska avlivas.

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om villkor för hållande, uppfödning och försäljning m.m. av djur avsedda för sällskap och hobby; SJVFS 2019:15, saknr L 80:

1 kap 4 § Viltfångare djur får inte hållas, förmedlas eller säljas för sällskap och hobby eller för att användas som foderdjur.

Jordbruksverkets föreskrifter om djurhållning i djurparker m.m. (SJVFS 2019:29, saknr L107)

Jordbruksverkets föreskrifter om hållande av dovhjort och kronhjort i vilthägn (SJVFS 2019:30, saknr L110)

Jordbruksverkets föreskrifter om avelsarbete (SJVFS 2019:31, saknr L115)

Statens jordbruksverks föreskrifter om användning av djur vid film-, video- eller televisioninspelning och föreställning eller annan förevisning som anordnas för allmänheten; (SJVFS 2019:11, saknr L118)

Statens jordbruksverks föreskrifter om djur i undervisning (SJVFS 2019:19, saknr L105)

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om transport av levande djur (SJVFS 2019:7, saknr L5)

Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NSF 2009:10)

Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om vilthägn och inhägnader för handelsträdgårdar m.m. för att förebygga skador av hare (NFS 2002:20)

Förordning (2006:814) om foder och animaliska biprodukter

Om vilda djur som foder

Lag (2006:805) om foder och animaliska biprodukter

Naturvårdsverkets gällande föreskrifter och allmänna råd:
<https://www.naturvardsverket.se/nfs>

Jordbruksverkets lista över lagar och förordningar som rör djurskydd:
<https://jordbruksverket.se/djur/personal-inom-djurens-halso-och-sjukvard/veterinara-forfattningshandboken#LDjurskydd>

